

'CÉARD ATÁ I GCEIST LE ROCHTAIN AR AAC DON GHAELIGE DUITSE?' GEABAIRE, AN CHÉAD AIP AAC SIOMBAIL-BHUNAITHE DON GHAELIGE: RÉAMHTHORTHAÍ Ó STAIDÉAR MEASÚNAITHE

Tá **Geabaire** ar an gcéad aip AAC siombail-bhunaithe don Ghaeilge. Roghnaíonn úsáideoirí sraith focal a gcomhchaitéinítear in abairt iad agus deir guthanna sintéiseacha ABAIR an abairt sin. Dearadh **Geabaire** chun léiriú a thabhairt ar struchtúir theangeolaíoch na Gaeilge. Tá stór fairsing focal logánta ann freisin le cur ar a gcumas do dhaoine nach féidir leo dul i muinín na hurlabhra a gcuid smaointe agus riachtanas a chur in iúl, dul i ngleic leis na curaclaim, agus caidreamh a bhunú lena dteaghlach, lena bpobal agus le daltaí eile. Is iad daltaí uathacha san oideachas lán-Ghaeilge na sprioc-úsáideoirí, ach tá súil againn go rachaidh **Geabaire** chun tairbhe do raon úsáideoirí níos leithne freisin. Sa pháipéar seo, pléitear dearadh agus forbairt **Geabaire** agus réamhthorthaí ó agallaimh leathstruchtúrtha a rinneadh le múinteoirí, tuismitheoirí, teiripeoirí urlabhra agus teanga, agus úsáideoir AAC. Díritear ann ar mhachnamh na rannpháirtithe ar a bhfuil i gceist le AAC don Ghaeilge dóibh féin. Léirítear leis na torthaí go bhfuil gá le AAC don Ghaeilge chun rochtain chothrom ar an bhféiniúlacht teanga agus chultúrtha a éascú agus lena chur ar a gcumas d'úsáideoirí a bheith rannpháirteach ina dtimpeallachtaí cumarsáideacha.

Eochairfhocail: Cumarsáid Bhreitheach agus Mhalartach (AAC), Gaeilge, ionchuimsiú, uathachas, cearta teanga.

Is mac léinn PhD í **JULIA CUMMINS** in ABAIR, an tSaotharlann Foghraíochta agus Urlabhra, Coláiste na Tríonóide, Baile Átha Cliath. Tá **EMILY BARNES** ina hOllamh Cúnta le hOideachas Teanga i gColáiste na Tríonóide, Baile Átha Cliath. Tá **NEASA NÍ CHIARÁIN** ina hOllamh Cúnta Ussher Le Teicneolaíocht Urlabhra agus Teanga don Ghaeilge i gColáiste na Tríonóide, Baile Átha Cliath. Tá **AILBHE NÍ CHASAIDE** ina hOllamh Taca ag an Lárionad Léinn Teanga agus Cumarsáide (CLCS) i gColáiste na Tríonóide, Baile Átha Cliath.

Údar comhfhreagrais: jucummin@tcd.ie

RÉAMHRÁ

Gan beann ar a gcumais, ba cheart rochtain chothrom a bheith ag gach aon leanbh ar a fhéiniúlacht teanga agus chultúrtha mar cheart bunúsach daonna (Na Náisiúin Aontaithe, 2006). Mar sin féin, is minic nach amhlaidh an scéal i gcás leanaí uathacha i gcomhthéacs na Gaeilge. Freastalaíonn leanaí uathacha ar bheagán cainte ar scoileanna speisialta nó ar ranganna uathachais de ghnáth, agus bíonn daltaí sa chóras Béarla i dteideal díolúine uathoibríoch ón nGaeilge (Roinn Oideachais, 2022). Ní hionann an cumas teanga ná an úsáid teanga i measc daoine uathacha. Tugtar le tuiscint le staitisticí gur ar bheagán cainte atá 25-30% de leanaí uathacha, ach gur féidir le cuid mhór díobh níos mó ná aon teanga amháin a thuiscint (Rose et al., 2016; Digard et al., 2022). In ainneoin fianaise dá mhalairt, tá míthuiscint ann i gcónaí i measc gairmithe áirithe gurbh ualach rómhór ar dhaltaí uathacha é Gaeilge a fhoghlaim, go háirithe na daltaí sin a bhfuil riachtanais chumarsáide chasta acu, agus dá bhrí sin bíonn díolúine ón nGaeilge á lorg ag tuismitheoirí dá leanaí nó seachnaíonn siad scoileanna lán-Ghaeilge (Nic Aindriú, 2022). Mar sin féin, léirítear sa taighde idirnáisiúnta gur de bharr tuairim phearsanta seachas taighde nach nochtar leanaí uathacha don dara teanga (Yu, 2013). Léirítear go comhsheasmhach sa taighde nach ndéanann an dátheangachas dochar d'fhorbairt teanga ná do scileanna cognaíoch leanaí uathacha, agus léirítear freisin gur féidir leis an dátheangachas cur lena scileanna sóisialta agus cur ar a gcumas do dhaoine uathacha nasc a chruthú lena bhféiniúlacht, lena dteaghlach agus lena bpobail (Romero agus Uddin, 2021; Digard et al., 2022). An fhreagracht chomhchoiteann atá orainn ná a chinntiú go mbíonn fáil chothrom ag daoine uathacha ar an bhfoghlaim teanga agus ar an tacaíocht is gá chun é sin a chumasú (Digard et al., 2022).

Ar an dea-uair, tá athrú ag teacht ar dhearccháil i leith an dátheangachais, agus daltaí uathacha atá i gcuid mhór de na daltaí a fhreastalaíonn ar an oideachas lán-Ghaeilge. Tuairiscíodh an t-uathachas ar an dara riachtanas breise is coitianta i scoileanna lán-Ghaeilge (Nic Aindriú, Ó Duibhir agus Travers, 2020). Le deich mbliana anuas, tháinig fás comhfhreagrach ar ranganna uathachais i suíomhanna lán-Ghaeilge agus i scoileanna Gaeltachta (NCSEI, 2024). D'fhéadfadh cuid mhór de na daltaí sna ranganna sin tairbhe a bhaint as rochtain ar an gCumarsáid Bhreitheach agus Mhalartach (AAC) (Iacano, 2016). AAC atá ábhartha ó thaobh cultúir agus teanga de, ní hamháin gur rud inmhianaithe é do na daltaí sin agus do chainteoirí Gaeilge go ginearálta a bhaineann úsáid as AAC, ach testáíonn sé

go géar uathu. Tá sé ríthábhachtach chun go mbeidh na daltaí sin in ann páirt iomlán a ghlacadh ina dtimpeallachtaí cumarsáideacha (Soto & Yu, 2014).

GEABAIRE, ABAIR, AGUS FORBAIRT AAC DON GHAELIGE

Tagraíonn AAC d'uirlisí agus do straitéisí lenar féidir feabhas a chur ar an urlabhra nó modh eile cumarsáide a chur ar fáil dóibh siúd nach féidir leo dul i muinín na hurlabhra amháin chun cumarsáid a dhéanamh (American Speech-Language-Hearing Association [ASHA], gan dáta). I measc samplaí d'uirlisí agus de straitéisí AAC, tá gothaí, Lámh, úsáid pictiúrchátaí, agus nótaí scríbhneoireachta (Buekleman agus Light, 2020). Tá **Geabaire**, an córas AAC a ndéantar cur síos air sa pháipéar seo, á fhorbairt ag an tSaotharlann Foghraíochta agus Urlabhra i gColáiste na Tríonóide, Baile Átha Cliath, faoi mheitheal taighde ABAIR. Aip AAC atá ann is féidir a úsáid ar tháibléad, agus cuireann sé ar chumas an úsáideora sraith focal agus íomhánna a roghnú chun abairt a chumadh. Léann guth sintéiseach de chuid ABAIR an abairt sin amach os ard i nGaeilge ansin. Forbraítear na guthanna faoi thionscadal ABAIR, ar tionscnamh é ina bhforbraítear acmhainní teanga, teicneolaíocht urlabhra, agus feidhmchláir le haghaidh chanúintí na Gaeilge.

Cuireann **Geabaire** ar a gcumas d'úsáideoirí focail, frásaí nó abairtí i nGaeilge a ghiniúint as a stuaim féin, rud a chuireann ar a gcumas dóibh a gcuid smaointe agus riachtanas a chur in iúl, dul i ngleic leis an gcuraclam, agus caidreamh a bhunú lena dteaghlach, lena bpobal agus le daoine eile. Deartar ailtireacht chórais agus treoirphrionsabail **Geabaire** le bheith simplí agus iomasach, agus tá tuiscint dhomhain ar ghnéithe agus ar struchtúr na Gaeilge mar bhonn faoin dearadh (Barnes et al., 2022). Laghdaítear an líon eochairbhúillí leis an dearadh mar bíonn fáil ar na croífhocail (is é sin na focail thábhachtacha is minice a úsáidtear) le líon eochairbhúillí níos lú ná na focail imeallacha (is é sin, na focail nach n-úsáidtear chomh minic sin, amhail ainmfhocail). Úsáidtear leagan amach na greille agus ionad na ndeilbhíní go comhsheasmhach ar na leathanaigh ar fad. Cuireann na gnéithe sin leis an intuathacht ó thaobh na luaille de, rud a éascaíonn an uathoibríocht mar a léirítear sa taighde, agus ar an gcaoi sin laghdaítear an t-ualach cognaíoch agus luaille atá ar an úsáideoir (Dukhovny agus Gahl, 2014).

Tá stór fairsing focal logánta atá ábhartha do na curaclaim scoile le fáil in **Geabaire**. Is é is aidhm leis an dearadh an chumarsáid a éascú agus a bheith simplí le húsáid agus le foghlaim. Léirítear leagan amach an leathanaigh baile i bhformáid greille i bhFíor 1, agus tá teacht éasca ar chroífhocail na Gaeilge ón leathanach sin. Is féidir teacht ar leathanaigh eile ón leathanach baile trí tháib lena dtugtar rochtain éifeachtúil ar RÉAMHFHOCAIL, GOB GASTA ar a bhfuil fáil ar fhrásaí ardmhínicíochta, mar shampla *go raibh maith agat*, agus STAD ina bhfuil fáil ar fhrásaí féinabhcóideachta mar shampla *tá sos uaim*, agus cuid mhór feidhmeanna eile nach iad. Tá béite-thástáil le líon teoranta úsáideoirí á déanamh ar **Geabaire** faoi láthair. Tá an eisiúint iomlán ar feitheamh go dtí go bhforbrófar seiceálaí gramadaí lena ndéanfar an mhoirfeafóineolaíocht amhail na hathruithe tosaigh (séimhiú agus urú, cuir i gcás) a chur isteach go huathoibríoch, sintéis guthanna leanáí, forbairt chórais dhátteangaigh Gaeilge/Béarla chun an códmhalartú a chumasú, agus – rud ríthábhachtach – an cumas úsáid a bhaint as **Geabaire** as líne.

MODHEOLAÍOCHT

Fuarthas faomhadh eiticiúil ón gCoiste um Eitic Thaighde i Scoil na nEolaíochtaí Teangeolaíochta, Urlabhra agus Cumarsáide le haghaidh an tionscadail taighde a bhfuil cur síos air thíos. I measc na rannpháirtithe sa staidéar seo, bhí tuismitheoirí, teiripeoirí urlabhra agus teanga, agus múinteoirí seachtar leanáí uathacha a fhreastalaíonn ar scoileanna lán-Ghaeilge lasmuigh den Ghaeltacht ar tugadh cuireadh dóibh **Geabaire** a thástáil. Sampláil bhreithiúnais an modh samplála a úsáideadh le teagmhálaithe a bhí ann cheana mar aon le sampláil bhreitheach i gcás inar mhol na rannpháirtithe a bhí ann cheana rannpháirtithe eile. Leanáí uathacha ar bheagán cainte is ea iad na leanáí go léir. Tá beirt den seachtar leanáí i suíomhanna príomhshrutha, agus freastalaíonn an cúigear eile ar ranganna uathachais. Idir Ghaeilge agus Bhéarla a bhíonn á labhairt ag triúr leanáí sa bhaile (tuismitheoir amháin ag a bhfuil Gaeilge líofa agus tuismitheoir eile ag a bhfuil Béarla). Béarla amháin a labhraíonn triúr sa bhaile, agus Gaeilge amháin a labhraíonn aon leanbh amháin. Rinneamar iarracht agallamh a chur ar mhúinteoir, ar theiripeoir urlabhra agus teanga agus ar thuismitheoir gach linbh chun léargas iomlán a fháil, ach níorbh fhéidir é sin a dhéanamh i ngach cás. Ar na rannpháirtithe, bhí múinteoirí (n=3), teiripeoirí urlabhra agus teanga (n=3), agus tuismitheoirí (n=6). Tabhair faoi deara go raibh beirt siblíní sa staidéar a raibh na tuismitheoirí céanna agus an teiripeoir urlabhra agus teanga céanna acu. Cuireadh agallamh freisin ar phainéal comhairleach ar a raibh beirt teiripeoirí urlabhra agus teanga/acadóirí agus úsáideoir AAC ar duine fásta é (n=3). Rinneadh líon iomlán de 15 agallamh go dtí seo.

Roimh an staidéar, iarradh ar na rannpháirtithe féachaint ar fhíseán oiliúna inar míníodh an staidéar agus gnéithe **Geabaire** agus inar tugadh roinnt treoracha breise maidir le conas an aip a úsáid. Iarradh ar an úsáideoir AAC, ar na múinteoirí agus ar na tuismitheoirí úsáid a bhaint as **Geabaire** chun cumarsáid a dhéanamh nó chun ról páirtí cumarsáide le húsáideoir AAC a ghlacadh i suíomhanna agus i gcásanna éagsúla i ngnáthaimh laethúla ar feadh

deich seisiún a mhair deich nóiméad an ceann. Na daoine sin nárbh úsáideoirí AAC ná páirtithe cumarsáide iad, i.e. na hacadóirí agus na teiripeoirí urlabhra agus teanga, iarradh orthu measúnú a dhéanamh ar an gcóras de réir a mbreithiúnais chliniciúil. Tugadh liosta abairtí samplacha do na rannpháirtithe. Léirítear feidhmeanna éagsúla den chumarsáid leis na habairtí sin, mar aon le croífhocail agus focail imeallacha shamplacha chun tosú amach. Iarradh orthu féachaint ar **Geabaire** agus é a thástáil ina iomláine ar a rogha bealach. Tar éis an aip a úsáid ar feadh ceithre seachtaine, ghlac siad páirt in agallamh leathstruchtúrtha 45 nóiméad inar cuireadh ceisteanna orthu faoina dtaithí ar **Geabaire** a úsáid, agus iarradh orthu freisin moltaí a dhéanamh le haghaidh oiriúnuithe eile amach anseo. Úsáideadh anailís théamach (Clarke agus Braun, 2017) chun anailís a dhéanamh ar na sonraí a gineadh sna hagallaimh. Ní dhéantar anailís sa pháipéar seo ach ar an gcéad cheist: 'Céard atá i gceist le AAC don Ghaeilge duitse?'

TORTHAÍ

Rinneadh na téamaí a chódú agus a chlárú de réir na ceiste san agallamh, agus bhí ráta ard iontaofachta idir rátálaithe ann. Cuireadh téamaí le chéile ansin chun ceithre théama uileghabhálacha a chruthú i measc na gceithre ghrúpa: úsáideoir AAC, múinteoirí, teiripeoirí urlabhra agus teanga, agus tuismitheoirí. Bíodh is go raibh cosúlachtaí áirithe sna freagraí i measc na ngrúpaí, bhí téamaí áirithe níos láidre i measc grúpaí áirithe. Agus torthaí an staidéir seo faoi chaibidil, is iad seo na príomhshrianta a bhí leis: (i) méid beag an tsampla; agus (ii) níor cuireadh agallamh ach ar aon úsáideoir AAC amháin. Is iad seo a leanas na téamaí a tháinig chun cinn:

- Éascú an ionchuimsithe agus na rannpháirtíochta
- Uirlisí agus acmhainní le haghaidh scoileanna lán-Ghaeilge
- Teaghlach/pobal/féiniúlacht
- Cearta teanga

Éascú an ionchuimsithe agus na rannpháirtíochta

Agus cur síos á dhéanamh ar a raibh i gceist le AAC don Ghaeilge dó féin, thug an t-úsáideoir AAC le fios go bhféadfadh sé páirt a ghlacadh in imeachtaí áitiúla tob-Ghaeltachta dá mbeadh AAC aige a thacódh leis an nGaeilge. Luaigh sé freisin go bhféadfadh sé páirt níos gníomhaí a ghlacadh san fhoghlaim teanga. Ach AAC don Ghaeilge a bheith ann, bheadh sé ar a chumas aige comhrá Gaeilge a chleachtadh agus bheadh bealach aige chun an teanga a 'labhairt'. Shonraigh sé freisin, dá mbeadh AAC don Ghaeilge aige, go bhféadfadh sé cumarsáid a dhéanamh sa teanga agus úsáid a bhaint aisti dá dtabharfadh sé cuairt ar an nGaeltacht.

Chuir na tuismitheoirí, go háirithe, béim ar na deiseanna sóisialta a bhainfeadh le AAC don Ghaeilge, agus shonraigh tuismitheoir amháin go dtabharfadh AAC don Ghaeilge deiseanna dá leanbh meascadh go sóisialta i gcomhthéacs scoil lán-Ghaeilge: *"So if he wants to speak Irish with the rest of them, he can do that"* (Tuismitheoir 2). Chuir tuismitheoir eile béim ar a thábhachtaí a bhí sé go n-éascaíonn AAC an rannpháirtíocht sa rang príomhshrutha má roghnaíonn an leanbh é sin a dhéanamh, agus dúirt sé *"if he wants to integrate into the mainstream class, he needs to be able to communicate in Irish... it is seriously important to us"* (Tuismitheoir 3).

Nuair a iarradh uirthi céard a bhí i gceist le AAC don Ghaeilge di féin, chuir teiripeoir urlabhra agus teanga amháin tús lena barúlacha leis na focail *"Inclusivity and opportunity"*, agus shonraigh sí ina dhiaidh sin:

"...if you work in the disability field, you are worried about including people, and then, of course, if some of those people come from families that value Gaeilge 'Irish' or are in a school where Irish is spoken, then there has to be a means for them to participate with AAC that's as Gaeilge 'in Irish' (Teiripeoir urlabhra agus teanga 2).

Dúirt teiripeoir eile gurbh é a bhí i gceist leis go mbeadh sé ar a gcumas ag úsáideoirí AAC don Ghaeilge *"to be part of the community"* (Teiripeoir urlabhra agus teanga 1).

Shonraigh Teiripeoir urlabhra agus teanga 5 go raibh breis ranganna uathachais á n-oscailt i scoileanna lán-Ghaeilge agus cé go bhféadfadh sé nárbh ábhartha an gá le AAC don Ghaeilge go dtí seo, tá sé ábhartha anois. Chuir sé béim ar an tábhacht a bhaineann le rochtain a éascú: *"Making sure that the kids that need robust communication access have that no matter what kind of language medium school they have access to"* (Teiripeoir urlabhra agus teanga 5).

Luaigh sé freisin an tacaíocht ó scoileanna lán-Ghaeilge le haghaidh AAC don Ghaeilge, agus thagair sé do *"Irish-speaking schools who are maybe slightly more reluctant to have English-speaking devices in there constantly as well"* (Teiripeoir urlabhra agus teanga 5).

An gá sin le haip AAC don Ghaeilge chun tacaíocht a fháil le haghaidh úsáid AAC sa seomra ranga, ba théama é a bhí coitianta i measc na dtuismitheoirí sa staidéar. An cheist maidir le cibé acu a bheadh nó nach mbeadh cead ag a

leanbh a bhí ina úsáideoir AAC úsáid a bhaint as AAC Béarla i scoil lán-Ghaeilge, go háirithe sa chéad dá bhliain den scolaíocht sula mbeadh Béarla á labhairt, bhí imní chomh mór sin ar thuismitheoir amháin faoi go raibh sé ar an gcéad cheist a chuir sé ar an bpríomhoide nuair a bhí eolas á lorg faoin scoil, *"Because it is really important. It is his only way of accessing the curriculum. So, obviously, he communicates his thoughts and wants and so on. So, to have Irish is massive..."* (Tuismitheoir 3).

Uirlisí agus acmhainní i suíomh tumoideachais Gaeilge

Téama a tháinig chun cinn go minic i measc na múinteoirí ná go bhfuil AAC don Ghaeilge ina uirlis nó ina acmhainn riachtanach bhreise. Dúirt Múinteoir 1 gur *"another tool for total communication"* é AAC don Ghaeilge. Shonraigh sé freisin: *"The more resources we have as Gaeilge 'in Irish', the better it has been for the Gaelscoil. So, it is a very valuable tool for use, even for others in the class, not just the people that need AAC."* Rinne Múinteoir 2 cur síos ar **Geabaire** mar *"tool to communicate and just to facilitate the boy in my class who needs it"* agus dúirt sé freisin *"It just opens up a whole new form of communication for me in my classroom. It is really essential, and we need it, we really, really need it"*.

Glacann Múinteoir 2 cur chuige cumarsáide iomláine freisin, is é sin timpeallacht a chruthú ina n-úsáidtear modhanna cumarsáide éagsúla (mar shampla AAC, gothaí, comharthaíocht láimhe de chuid Lámh a úsáid chun eochairfhocail a léiriú agus mar sin de) chun tuiscint a chinntiú. Chuir sé síos ar **Geabaire** mar *"[a] way to communicate along with Lámh and along with all of our visuals, it is something extra, an added resource"* Múinteoir 2

Dúirt Múinteoir 3 go bhfuil **Geabaire** ina chuid de shraith uirlisí cumarsáide:

"It is really positive, and it has enabled us to do a much wider scope of things in the classroom now that we have access to a broader range of communication devices and methods for the children who have different communication methods themselves" (Múinteoir 3).

Teaghlach, pobal, agus féiniúlacht

Cuimsíodh ar na rannpháirtithe sa staidéar teaghlach amháin nach mbíonn ach Gaeilge á labhairt sa bhaile agus dhá theaghlach ina mbíonn idir Ghaeilge agus Bhéarla á labhairt le thuismitheoir T1 amháin. Tá níos mó i gceist le AAC don Ghaeilge do na teaghlacha sin ná saol na scoile agus rochtain ar an gcuraclam amháin. Tá brí níos bunúsaí leis mar déanann sé nasc idir an thuismitheoir agus an t-úsáideoir leis an teaghlach, leis an bpobal agus leis an bhféiniúlacht. I dteaghlach amháin inarb í an Ghaeilge a labhraítear sa bhaile, dúirt an mháthair: *"I hope as his mom that I love Irish, so it is really important to me and for this identity and for his identity as part of the family that he is able to communicate..."* (Tuismitheoir 1).

Don úsáideoir AAC, mar thoradh ar rochtain ar AAC don Ghaeilge, d'fhéadfaí *"actively participate in passing on the language to children [they] may have and to [their] nieces and nephew"*. Labhair teiripeoir urlabhra agus teanga amháin ar a thábhachtaí atá AAC don Ghaeilge *"from an identity point of view"* (Teiripeoir urlabhra agus teanga 1). Dúirt thuismitheoir gur féidir lena leanbh cumarsáid a dhéanamh ar an mbealach is oiriúnaí dó féin a bhui le AAC don Ghaeilge, agus shonraigh sí *"sometimes Irish is better"*. Dúirt sí: *"Sometimes he will know the Irish word for something, and sometimes he will know the English word for something. But it is up to him to have the choice; that is so cool"* (Tuismitheoir 1). Labhair athair faoina chumhachtaí a bheadh sé an focal 'Daidí' a chloisteáil sa tuiséal gairmeach agus an séimhiú air mar ba cheart, is é sin 'a Dhaidí' (Tuismitheoir 4).

Ceartha teanga

Bhí téama na gcearta teanga i measc na dtéamaí ba mhó a tháinig chun cinn. Rinne teiripeoir urlabhra agus teanga amháin cur síos ar rochtain ar AAC don Ghaeilge mar 'cheart daonna' agus thagair sé do na cearta reachtúla a thugtar do dhaoine atá faoi mhíchumais urlabhra le cur ar a gcumas dóibh rochtain a fháil ar oideachas, seirbhísí poiblí, teiripe urlabhra agus theanga, srl. trí Ghaeilge¹ (Teiripeoir urlabhra agus teanga 2). Shonraigh duine de na múinteoirí go raibh ceart ag leanáí i leith na teanga agus go ndéantar an teagasc trí Ghaeilge toisc gurb í an Ghaeilge an príomh-mheán cumarsáide sa scoil lán-Ghaeilge (Múinteoir 3).

Bhí tuairimí láidre ag thuismitheoirí ina leith sin, agus dúirt thuismitheoir amháin go mbíonn claonadh ann féachaint ar an nGaeilge mar phribhléid atá teoranta don mheánaicme amháin agus mar chomhartha cultúrtha seachas mar shaincheist teanga. Dúirt sé freisin gur bhraithe sé go láidir *"[that] any service that's available to the English speaker should be available to the Irish speaker"* (Tuismitheoir 4). Dúirt thuismitheoir eile go raibh rochtain ar AAC fíorthábhachtach mar tá sí ag tógáil a clainne le Gaeilge agus le Béarla agus teastaíonn uathí go bhfaighidh a mac neamhlabharta *"...the*

1 Cuirtear béim san Acht Oideachais, 1998, ar a thábhachtaí atá an uileghabhálacht agus an rochtain chothrom, agus cinntítear ann go ndéantar soláthar do dhaltai faoi mhíchumas nó dóibh siúd a bhfuil riachtanais foghlama bhreise acu, agus deimhnítear freisin an ceart atá ag thuismitheoirí scoil a roghnú dá leanáí, scoileanna lán-Ghaeilge san áireamh (Rialtas na hÉireann, 1998). Tá cur síos san Acht um Oideachas do Dhaoine a bhfuil Riachtanais Speisialta Oideachais Acu (EPSEN) 2004 ar an gceart atá ag daltaí faoi mhíchumas i leith oideachas iomchuí atá curtha in oiriúint dá gcuid riachtanais (Rialtas na hÉireann, 2004). Aithnítear an Ghaeilge mar phríomhtheanga oifigiúil na hÉireann in Airteagal 8 den Bhunreacht, rud a fhágann gur cheart seirbhísí poiblí i nGaeilge a bheith ar fáil do chách (Bunreacht na hÉireann, 1937, Airteagal 8). In *Polasáí don Oideachas Gaeltachta, 2017-2022*, tacaítear le cur ar fáil seirbhísí oideachais, tacaíochtaí urlabhra agus teanga ina measc, trí Ghaeilge do leanáí i gceantair Ghaeltachta (An Roinn Oideachais agus Scileanna, 2016).

same access to be able to communicate and advocate for himself in whatever language is appropriate” (Tuismitheoir 1). Dúirt tuismitheoir eile gur “equality piece” a bhí sa rochtain ar an nGaeilge (Tuismitheoir 2). Ar deireadh, shonraigh tuismitheoir go raibh “absolutely every chance of becoming bilingual as much as any of the other kids” ag a leanbh a bhfuil le AAC don Ghaeilge (Tuismitheoir 3).

PLÉ AGUS CONCLÚID

Léirítear go soiléir sna torthaí go bhfuil AAC don Ghaeilge bunriachtanach agus fiúntach do na rannpháirtithe agus go bhfuil gá nach beag ag an ngrúpa leis an acmhainn. Is léir freisin gur chuir an easpa rochtana ar AAC don Ghaeilge srian mór ar an ionchuimsiú agus ar an rannpháirtíocht sa bhaile agus ar scoil araon. Na daoine sin a bhfuil AAC ag teastáil uathu chun cumarsáid a dhéanamh, eisiatar iad, dáiríre, ó rannpháirtíocht bhríoch i bhfoghlaim na Gaeilge mar thoradh ar an easpa AAC don Ghaeilge agus, chomh maith leis sin, diúltaítear rochtain dóibh ar ghné bhunúsach dá n-oidhreacht chultúrtha agus theangeolaíoch agus ar thairbhí uile an oideachais lán-Ghaeilge a bhfuil fianaise shoiléir orthu (Cummins, 1998; Dunne, 2024). D’fhéadfadh sé go ndéanadh tuismitheoir rochtain ar AAC don Ghaeilge a chur san áireamh agus cinneadh á dhéanamh acu leanaí a mbíonn AAC in úsáid acu a chur chuig scoileanna lán-Ghaeilge. Tá ceist ann maidir le cibé acu a cheadaítear nó nach gceadaítear córais AAC don Bhéarla, go háirithe sna chéad bhlianta den scolaíocht ina ndéantar daltaí a lántumadh sa Ghaeilge. Ina theannta sin, d’fhéadfadh sé go mbeadh easpa rochtana ar AAC i suíomhanna lán-Ghaeilge ina bac ar ionchuimsiú fiúntach daltaí uathacha le daltaí eile sa rang príomhshrutha.

Tá neart fianaise ann ar a thábhachtaí atá sé uirlisí agus acmhainní a bheith ar fáil i scoileanna lán-Ghaeilge agus Gaeltachta. Tá feabhas ag teacht ar an scéal, ach bíonn rochtain ag teastáil ó scoileanna lán-Ghaeilge ar na huirlisí agus na hacmhainní céanna atá ar fáil do scoileanna Béarla le cur ar a gcumas dóibh leanaí a bhfuil riachtanais foghlama bhreise acu a theagasc (Nic Aindriú agus Ó Duibhir, 2022). Údar misnigh atá sa dul chun cinn i dteicneolaíochtaí urlabhra agus teanga don Ghaeilge mar a léirítear in *Plean Digiteach don Ghaeilge* (Rialtas na hÉireann, 2023). Rud spéisiúil maidir leis na múinteoirí go léir a d’fhreagair go dtí seo ná go bhféachann siad ar AAC don Ghaeilge mar uirlis nó mar acmhainn i gcur chuige cumarsáide iomláine le haghaidh na cumarsáide ilmhódaí, is é sin módúlachtaí éagsúla a úsáid, mar shampla Lámh, sceidil amhairc, agus AAC, chun cumarsáid a dhéanamh agus chun scileanna teanga agus cumarsáide a fhorbairt. Próiseas ilmhódach atá sa chumarsáid le haghaidh cuid mhór daoine atá faoi mhíchumas urlabhra, agus tá go leor taighde ag teacht leis sin (Beukelman & Light, 2020). Tá sé níos práinní arís AAC don Ghaeilge a chur ar fáil i gcás inarb í an Ghaeilge teanga an teaghlaigh. Trí úsáid a bhaint as peirsipictíocht shoch-chultúrtha ar an dátheangachas agus ar AAC, áitíonn Soto agus Yu (2014) go ndéanann an úsáid teanga difear mór d’fhorbairt shóisialta leanaí toisc go bhforbraítear an teanga trí rannpháirtíocht agus toisc gurb í an teanga a rialaíonn an rannpháirtíocht i ngníomhaíochtaí soch-chultúrtha. Léirítear leis na torthaí go bhféachann na rannpháirtithe ar **Geabaire** mar mheán chun an ceart ar rochtain chothrom ar an nGaeilge a éascú d’úsáideoirí AAC. Tá sé sin ag teacht le dúil níos mó in ionchuimsiú agus i rannpháirtíocht iomlán i sochaí na hÉireann go ginearálta, cibé acu ó thaobh rochtain ar an oideachas ionchuimsitheach de nó ó thaobh rannpháirtíocht iomlán i saol an teaghlaigh, an phobail agus an chultúir de.

TAGAIRTÍ

- American Speech-Language-Hearing Association. (Gan dáta). *Augmentative and Alternative Communication [Practice portal]*. (Léite an 2 Iúil 2024). <https://www.asha.org/practice-portal/professionalissues/augmentative-and-alternative-communication/>
- An Chomhairle Náisiúnta um Oideachas Speisialta (NCSEI). (2024). *Special Classes in Primary and Post Primary Schools Academic Year 24/25*. Le fáil ar: https://ncse.ie/wp-content/uploads/2024/08/Special_Classes_publication_list_01-08-24-.pdf (Léite an 3 August 2024).
- An Roinn Oideachais agus Scileanna. (2016). *The Policy on Gaeltacht Education 2017-2022* <https://www.gov.ie/en/policy-information/57458-policy-on-gaeltacht-education-2017-2022/> (Léite an 27 July 2024).
- Barnes, E., Morrin, O., Ní Chasaide, A., Cummins, J., Berthelsen, H., Murphy, A., Nic Corcráin, M., O’Neill, C., Gobl, C agus Ní Chiaráin, N. (2022). AAC don Ghaeilge: the Prototype Development of Speech-Generating Assistive Technology for Irish. *Proceedings of the CLTW 4 @ LREC2022*, 127–132.
- Barnes, E., Cummins, J., Errity, R., Morrin, O., Berthelsen, H., Wendler, C., Murphy, A., Husca, H., Ní Chiaráin, N. agus Ní Chasaide, A. (2023). Geabaire, the First Irish AAC System: Voice as a Vehicle for Change. *Trinity’s Access to Research Output (TARA) (Coláiste na Tríonóide, Baile Átha Cliath)*. doi:<https://doi.org/10.21437/sigul.2023-28>.
- Beukelman, D., Light, J. (2020). *Augmentative & Alternative Communication; Supporting Children and Adults With Complex Communication Needs*. Baltimore: Brookes Publishing Co.
- Bunreacht na hÉireann. (1937). Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair. Le fáil ar: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en/html> (Léite an 10/12/2024).

- Clarke, V., Braun, V. (2017). Thematic Analysis. *The Journal of Positive Psychology*, 12(3), 297-298. <https://doi.org/10.1080/17439760.2016.1262613>
- Cummins, J. (1998). 'Immersion education for the millennium: What have we learned from 30 years of research on second language immersion?' In: M. R. Childs & R. M. Bostwick (Eds.) *Learning Through Two Languages: Research and Practice*, Second Katoh Gakuen International Symposium on Immersion and Bilingual Education. (lgh. 34-47). Katoh Gakuen, Japan.
- Digard, B. G., Davis, R. (2021). *Bilingualism in Autism: Evidence and Recommendations for Clinical Practice*: OSF Preprints. <https://doi.org/10.31219/osf.io/uyzkg> (Léite 28/01/2025)
- Digard, B.G., Davis, R., Stanfield, A., Sorace, A. and Fletcher-Watson, S. (2022). 'The Languages That You Know Draw the Boundary of Your World': A Thematic Analysis of the Experiences of Autistic Bilingual Adults Living in the United Kingdom. *Autism in Adulthood*, 4(4), 328–339. doi:<https://doi.org/10.1089/aut.2021.0077>.
- Dukhovny, E. and Gahl, S. (2014). Manual Motor-Plan Similarity Affects Lexical Recall on a Speech-generating Device: Implications for AAC Users. *Journal of Communication Disorders*, 48, 52–60. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2014.02.004>.
- Dunne, C. M. (2024). *Irish Medium Education: the Benefits Supported by Research*. COGG. https://www.cogg.ie/wp-content/uploads/Irish-Medium-Education-The-Benefits-Supported-by-Research-PRINT-HR-singles_Part1.pdf (Léite 28/01/2025)
- Iacono, T., Trembath, D. and Erickson, S., 2016. The role of augmentative and alternative communication for children with autism: current status and future trends. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 2349-2361.
- Na Náisiúin Aontaithe. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Treaty Series, 2515, 3.
- Nic Aindriú, S., Ó Duibhir, P., and Travers, J. (2020). The Prevalence and Types of Special Educational Needs in Irish Immersion Primary Schools in the Republic of Ireland. *European Journal of Special Needs Education*, 35(5), 603-619. <https://doi.org/10.1080/08856257.2020.1732109>
- Nic Aindriú, S. (2021). The Reasons Why Parents Choose to Transfer Students With Special Educational Needs from Irish Immersion Education. *Language and Education*, lgh.1–15. doi:<https://doi.org/10.1080/09500782.2021.1918707>.
- Nic Aindriú, S. and Ó Duibhir, P. (2022). *Analysis of Current Teaching and Learning Resources for Children with Additional Educational Needs in Irish Medium and Gaeltacht Education*. Le fáil: https://gaeloideachas.ie/wp-content/uploads/2022/06/GD_Executive_Summary_English_Digital.pdf (Léite an 30 Iúil 2024)
- Nic Aindriú, S. and Ó Duibhir, P. (2023). The Challenges Facing Irish-Medium Primary and Post-Primary Schools When Implementing a Whole-School Approach to Meeting the Additional Education Needs of Their Students. *Education Sciences*, [ar líne] 13(7), 671. doi:<https://doi.org/10.3390/educsci13070671>.
- Nic Aindriú, S. (2024). Equality of access to minority language assessments and interventions in immersion education. *Journal of Immersion and Content-Based Language Education*. doi:<https://doi.org/10.1075/jicb.24011>.
- Rialtas na hÉireann (1998). *An tAcht Oideachais, 1998*. Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair. Le fáil ar: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1998/act/51/enacted/en/html> (Léite an 27 Iúil 2024).
- Rialtas na hÉireann (2004). *An tAcht um Oideachas do Dhaoine a bhfuil Riachtanais Speisialta Oideachais Acu*. Baile Átha Cliath: Foilseacháin Rialtais. Le fáil ar: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2004/act/30> (Léite an 27 Iúil 2024).
- Rialtas na hÉireann (2022). *Ciorclán 0054/2022, Diolúintí ó Staidéar na Gaeilge – Bunoidreachas*, Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair. Le fáil ar: <https://www.gov.ie/ga/ciorclan/dioluinti-o-staidear-na-gaeilge/> (Léite an 27 Iúil 2024).
- Rialtas na hÉireann. (2023). *Plean Digiteach don Ghaeilge: Teicneolaíochtaí Urlabhra agus Teanga 2023-2027*. Baile Átha Cliath, Éire.
- Romero, C. agus Uddin, L.Q. (2021). Bilingualism, Executive Function, and the Brain: Implications for Autism. *Neurobiology of Language*, 2(4), 1–51. doi:https://doi.org/10.1162/nol_a_00057.
- Rose, V., Trembath, D., Keen, D. agus Paynter, J. (2016). The Proportion of Minimally Verbal Children with Autism Spectrum Disorder in a Community-Based Early Intervention Programme. *Journal of Intellectual Disability Research*, [ar líne] 60(5), 464–477. doi:<https://doi.org/10.1111/jir.12284>.
- Soto, G. and Yu, B. (2014). 'Considerations for the Provision of Services to Bilingual Children Who Use Augmentative and Alternative Communication', *Augmentative and Alternative Communication*, 30(1), 83–92. doi: 10.3109/07434618.2013.878751
- Yu, B. (2013). Issues in Bilingualism and Heritage Language Maintenance: Perspectives of Minority-Language Mothers of Children with Autism Spectrum Disorders. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 22(1), 10–24. doi:[https://doi.org/10.1044/1058-0360\(2012/10-0078\)](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2012/10-0078)).